

PFU-SAK NR. 257/14

KLAGER: John Opsahl
ADRESSE: Arnstein Arnebergs veg 3, 1366 Lysaker
TELEFON:
PUBLIKASJON: NRK
PUBLISERINGSDATO: 07.09.2014
STOFFOMRÅDE: Helse/kosthold
GENRE: Tv-program
SØKERSTIKKORD: Kontroll av opplysninger, samtidig imøtegåelse, blande kommentar og fakta
REGISTRERT: 04.09.2014
BEHANDLET I SEKR.: 16.09.2014; tilsvaarsrunden innledet
BEHANDLES I PFU: 25.11.2014
FERDIGBEHANDLET: 25.11.2014
BEHANDLINGSTID: 81 dager
KLAGEGRUPPE: Næringsdrivende
PFU-KONKLUSJON:
HENVISNING VVPL.:
RETTSBEHANDLING:
OMTALE/ANONYM.:
MERKNADER:

SAMMENDRAG:

NRK1 sendte **søndag 7. september 2014** første episode i sesong 2 i serien «**Folkeopplysningen**». I programmet tar programlederen, fysiker Andreas Wahl, for seg det som omtalers som supermat.

Programmets hovedtema er om såkalt supermat har et innhold som gjør det bedre og sunnere enn «vanlig» mat. Ett av produktene som særlig omtales er spirulina, en ferskvannsalge. Dette blir sammenlignet med kål i pulverform, som blir framstilt spesielt for programmet og gitt et navn, Brassica. Brassica blir så tilbudt en gruppe unge mennesker uten at de blir gjort kjent med at det ikke er et kommersielt produkt. Programserien er produsert av Teddy TV for NRK. Lenke til episoden:

<http://tv.nrk.no/serie/folkeopplysningen/KMTE50007112/sesong-2/episode-1>

Fullstendig utskrift av programmet:

AW - Andreas Wahl, fysiker/programleder
HB - Henriette Brusgaard, kjendis
JO - John Opsahl, gründer Supernature
WA - Wenche Andersen, kokk i "God morgen Norge"
TB - Trine Berge, forfatter av boka "Super-mat"
JØH - Jan Øyvind Helgesen, programleder "God Morgen Norge"
SC - Sara Chacko, forfatter av boka "Super-mat"
CW - Caroline Wergeland, innehaver Super Helse
MSB - Marte Sæthre Berg - daglig leder Super Helse

BS - Birger Svihus, professor i ernæring, NMBU
 VL - Vibeke Landaas, klinisk ernæringsfysiolog, Rikshospitalet
 JOH - Jan-Ole Hesselberg, psykologspesialist

Intro:

AW - Vi bombarderes med påstander om helsen vår. Om hva som er bra, dårlig, eller farlig for oss. I denne serien skal jeg sjekke ut påstander du har hørt mange ganger før og forøke å finne ut hva som stemmer og hva som bare er tull og tøys. Jeg er ingen helseekspert, men jeg vet at i jakten på sannhet tar hjernen vår ofte feil.

Super: FOLKEOPPLYSNINGEN

AW - En av verdens mest anerkjente psykologer er amerikaneren Paul Rossin. Han har forsket på folks forhold til mat. Og da stilte han folk et ganske enkelt spørsmål: Hvis du var på en øde og bare kunne ha med deg en matvare for å overleve ett år, hva ville du valgt? Ville det da vært pølse, banan, spinat, mais, melkesjokolade, fersken eller alfalspirer?

Mann - Det hadde vært trist uten sjokolade da.

AW - For å overleve ett år?

Kvinne 1 - Banan.

Kvinne 2 - Spinat høres smartest ut da.

AW - Spinat, ja. Men for å overleve ett år.

Mann 2 - Men fornuften og for å overleve ...

Mannsstemme - Banan.

Kvinne 3 - Jeg tror jeg hadde valgt banan.

Mann 4 - Banan.

Mann 5 - Banan.

Mann 5 - Jeg tror jeg hadde gått inn for banan.

AW - Hvis du også hadde valgt banan, så er du i godt selskap, for de fleste av oss velger det.

Kvinne 1 - Det er nyttig og det gir masse energi.

AW - Ja.

Kvinne 1 - Demper depresjon og gir glede.

AW - Ja.

AW - Banan er feil og spinat er feil. Det er bare to av disse matvarene som gir nok energi til å overleve ett år på en øde øy.

Mann i kiosk: Vær så god!

AW - Takk! Nemlig pølse eller melkesjokolade.

Mann 1 - Jeg tar med meg melkesjokoladen jeg. Det er lett!

AW - Paul Rossin viser med dette at vårt forhold til matvarer ikke er helt rasjonelt. Vi ønsker å spise sunt og bra, men det er ikke alltid så lett å ta de rette valgene, verken hvis det er på en øde øy eller i hverdagen. Men de siste årene har det kommet en helt ny kategori matvarer på markedet, som skal gjøre alt så mye lettere. En kategori matvarer så proppfull av godsaker at det rett og slett kalles supermat.

Super: FOLKEOPPLYSNINGEN

Super: KOMMER

AW - Folkeopplysningen i dag handler om algepulver og gresspirer. Vi lab-tester næringsinnholdet i den supreste supermaten.

AW - Du trenger ikke å ta mer. Det koster 1300 kroner kiloen.

AW - Og vi er med når Henriette Bruusgaard lanserer et helt nytt mirakelpulver.

HB - Pure energy! Pure Brassica!

Super: FOLKEOPPLYSNINGEN

AW - For hundre år siden var Norge et fattig land. Mange hadde lite mat. For å sikre at alle barn i hvert fall fikk i seg ett næringsrikt måltid om dagen, innførte Oslo-skolen gratis skolefrokost i 1925. Melk, brød og frukt til alle.

Fra opplysningsfilm:

Mannsstemme - Nettopp i vekstperioden er det aller viktigst å skaffe kroppen sikringskost.

AW - Myndighetene tok ansvar for folks helse. 20 år senere ble Statens ernæringsråd opprettet. Kostholdspyramider og kostholdssirkler kom inn i skolen. Vi lærte om ja-mat og nei-mat. At vi burde spise enda mer fisk og enda mer grønnsaker. Og alle måtte drikke melk.

Fra opplysningsfilm:

Jentestemme - Jeg skal ha syv glass melk hver dag og voksne skal ha fire glass. Og skal vi ha kålrabi for det er Nordens appelsin.

AW - Statens kostholdsråd har endret seg litt opp gjennom årene. Men et variert kosthold har alltid vært hovedbudskapet. For selv om du sikkert kan overleve på pølser eller sjokolade, så er det neppe så veldig sunt i lengden. I dag ser kostholdssirkelen sånn her ut (viser sirkelen). Ikke så mye melk lenger, men mye frukt, mye grønnsaker, en del grovt korn, fisk, meieriprodukter og bønner og linser. Ja, og så litt kjøtt da! Til sammen skal dette sørge for at du får nok karbohydrater, proteiner, fett, vitaminer og mineraler. Så er det noen som mener at det ikke holder, at du må ha noe mer.

AW - Hva er supermat?

JO - Supermat er frukt, bær og grønnsaker og annet som utmerker seg ved særskilt høye nivåer av næringsstoffer og plantekjemikaler.

AW - Dette er John Opsahl. Han er en av gründerne bak Supernature, som er Norges største leverandør av supermat. I TV-programmet "Prosjekt perfekt" gikk han løs på Ida Fladens kjøleskap.

Fra programmet:

JO - Skinke, ja!

IF - Det var sunt, det da.

AW (voiceover) - Og lærte henne å spise skikkelig mat.

JO - Da bruker vi spirulina. Det er en alge som inneholder så og si samtlige næringsstoffer vi behøver. Den er detoxende. Man kan leve av den alene.

(innslag slutt)

AW - En etter en har kjendisene stått frem og sverget til den nye supermaten. Men hva er egentlig super mat? I 2006 kom denne boka (viser boka "SUPER MAT"). Den handlet om tjue råvarer som en del forskere mente var bra for helsa. Supermat var superenkelt fordi alt du trengte var å finne på super'n på hjørnet. Stort sett da! Men så i 2010 kom denne boka (viser boka "SUPER-MAT"). Og plutselig var supermat blitt betraktelig vanskeligere.

Fra "God morgen Norge", TV 2:

WA- Jeg står her med en spennende bok og ikke minst, spennende jenter her på kjøkkenet her hos meg, Trine Berge og...

AW (voiceover) - Nå handlet det om chia og hampfrø, Aktivert bygg Aman Prana-oljer, spirer og alger. Nye ting vi aldri hadde hørt om før.

TB - Dette er kamut hvetegress. Hvetegress gjør kroppen mer basisk. Det inneholder masse viktig mineraler og vitaminer, enzymer og ikke minst, klorofyll.

AW (voiceover)- Alt dette skulle gi oss super helse, energi og livsglede, rense giftstoffene ut av kroppen, få oss til å se yngre ut og leve lenger.

JØH - Det med bedre sex som Vår er opptatt av...

SC - Det er absolutt et faktum.

JØH - Et utvetydig ja kom det... Better sex they're promising you....

AW (voiceover)- Det var bare ett problem:

WA - Men jeg tenkte på, det er ikke alltid like lett å få tak i disse produktene.

AW (voiceover) - Men egentlig var det ikke noe problem, for en av forfatterne, Trine Berge, eide halvparten av firmaet Supernature, som solgte alt det du aldri hadde hørt om.

TB - Og man kan også bestille på nettbutikk, som for eksempel supernature.no.

(innslag slutt)

AW (voiceover) - Den andre halvparten av firmaet tilhørte John Opsahl. Og i 2013 kom hans bok med samme navn.

(nytt innslag)

Fra reklame for boken:

John Opsahl

- Kostholdsekspert

Mannsstemme - Med boken "SUPERMAT" kan du bli en bedre utgave av deg selv.

JO - Og jeg viser deg hvordan du kommer i gang.

(innslag slutt)

AW - Og nå var listen over supermat blitt mye lenger og mye mer eksotisk. Fukt og bær som ble regnet som supermat i 2006 var blåbær, appelsin og banan. Sju år seinere så er det blitt litt mer eksotisk og det er byttet ut med acai, gojibær, med amla, baobab, inkabær, surkirsebær, maqui, morbær, noni, yumbær og så denne da (holder opp en kokosnøtt). Med unntak av kokosnøtt og noen få andre varer, så er supermat i dag ting du kun får som pulver, som ekstrakt eller i tørket form. Hvis du vil gjøre oppskriftene som står i *denne* boka (holder opp John Opsahls bok " SUPERMAT"), er du pent nødt til å ta en tur i butikken til bokas forfatter.

AW - I boka di så sammenligner du forholdet mellom supermat og mat er det samme som mellom mat og junkfood.

JO - Ja!

AW - Betyr det at et vanlig kosthold med frukt og grønt og brød og kjøtt og fisk og sånn, er junkfood sammenlignet med supermat?

JO - Mye av den industrialiserte maten gjør oss syke. Det er ikke lenger kontroversielt å si det. Og da har man begynt å ta et skritt tilbake og sier: Ok! Det finnes kanskje mellom 40 og 50 000 matplanter ett eller annet sted. Kan det tenkes at i stedet for de matplantene vi spiser i dag, at det finnes matplanter i verden, som kanskje har et bredere innhold av næringsstoffer, som kanskje kan støtte helsen vår og faktisk skape helse. Og svaret på det er ja. Når man ser på næringsinnhold og sånne ting, så er det klart at det er de samme næringsstoffene. Det er bare bredere, mer variert og ofte mer næringstett. Men de erfaringene mange gjør, de rapporterer at man opplever at helsen løftes til et helt annet nivå.

AW - Markedet for supermat har eksplodert i Norge de siste årene. John Opsahl og Trine Berge solgte i fjor Supernature til det Internasjonale konsernet, Midsona. I mellomtiden har de fått en konkurrent i Super Helse, som på kort tid har slått seg opp til å bli Norges nest største supermat-leverandør. Super Helse leverer til XXL-kjeden, Klinik for alle, Home & Cottage, og de er i ferd med å lansere produktene sine i flere europeiske land.

CW - Jeg heter Caroline og jeg startet Super Helse.

MSB - Og jeg heter Marte og jeg driver Super Helse sammen med Caroline. Vi er i energibransjen, det er det vi vil si. Vi er ikke noe naturmedisin, vi er ikke medisin, vi er ikke helsekost..

CW - Vi er ikke noe alternativt.. Vi er rett og slett for de som ønsker å få litt mer energi.

MSB - Det her er mat. Vi er i matbransjen

CW - Rett og slett matbransjen.

AW - Men kan supermat by på noe mer enn energi? Kan den hjelpe med noe annet?

MSB - Det renser kroppen din da.

AW - På hvilken måte

CW - De renser for tungmetallene, de sprøytemidlene vi faktisk får i oss. Så hjelper de å rense. Du ser det på huden, du får en bedre hud. Mange opplever å få bedre hår, at håret faktisk vokser, at man får sterkere negler. Du merker på en måte at kroppen styrkes innenfra da.

AW -(utydelig) oppleve?

MSB - Du får bedre selvfølelse, selvtillit.

CW - Det er det mange som opplever og det er litt viktig. Det er mange som opplever å få faktisk bedre selvtillit og det er litt spennende og det er litt viktig. Og det viser da også at

MSB -hvor mye næring....

CW - Folk liker det. man får liksom et hjelpeorgan som renser såpass dypt at det går både på

det mentale og de organene...

MSB - Det er veldig få som kan forklare det, men de sier at det er noe som skjer.

Fra reklamefilm:

Mannsstemme: Gamalost, vår nasjonaldelikatesse. Den magreste av alle ostene.

AW (voiceover) - En gang var gamalost slankekost. Og matvarer som skal gjøre underverker for helsen vår er ikke noe nytt. På 60-tallet ble vitamin C den store greia. Solbær var helsekost av ypperste klasse.

Fra reklame:

Kvinnestemme: Fullmodne solbær.

AW - Så i 1978 var det et tre som ble populært: ask. I årene før 1978 ble det solgt max femti kilo askepulver i året. Men så, i løpet av de tre første månedene i 1978 ble det solgt ett og et halvt tonn.

Fra reklame:

Syngende mannsstemme: Ask, det er hva vi velger .

AW - Ask skulle kurere kreft, diabetes, høyt blodtrykk og mye mer. Grunnet stor etterspørsel og begrenset tilgang ved apotekene, dukket det opp et privat svartebørssalg. Problemet der var at folk kom hjem med urene produkter.

Faksimile: Gamle økseskaft til medisin

AW - Når vi snakker om supermat er det ett uunngåelig spørsmål: Hvor supert er det egentlig? Her har jeg startpakke til Super Helse: hvetegress, amla og spirulina. Hvis vi tar en titt på denne her, så står det: en teskje av meg, altså en teskje hvetegress, tilsvarer over en kilo med rå grønnsaker i næringsverdi og jeg kan inneholde så mye som over syv ganger så mye fiber som brokkoli. Hmm! Her står det at ett amla-bær inneholder 700 mg c-vitamin. Det er jo kjempemye! Men det står samtidig at en teskje med konsentrert pulver inneholder 35 mg. Hvis en teskje er 35 mg og et bær er 700 mg, hvor stort er amla-bæret egentlig da? Så har vi kommet til spirulinaen. Kjent som det supreste av de supre innen supermat. Her står det: Ryktene skal ha det til at jeg inneholder tre ganger mer protein enn fisk. Femti ganger mer jern enn spinat. Hundre ganger mer betakaroten enn gulrøtter og fem ganger mer klorofyll enn grønne blader. Det er jo fantastisk. Men er det bare rykter? Ryktene skulle ha det til at Jens Stoltenberg var homofil, eller at det ikke var noen jøder i World Trade Centre da flyene traff. Ryktene skal ha det til at Elvis lever. At romvesener landet i Roswell og at månelandingen var en bløff. Man kan altså ikke stole på rykter og da er det ingen vei utenom en skikkelig næringsanalyse.

AW - Du jeg har med litt spirulina, jeg

BS - Det kan vi analysere, ja.

BS - Mitt navn er Birger Svihus. Jeg er professor i ernæring på universitetet i Ås.

BS - Skal vi se, skal vi se, det er veldig...

AW - Veldig mørkt!

BS - Veldig mørkt!

AW - Veldig mørk grønnfarge. Du trenger ikke å ta mer for det koster 1300 kroner kiloen.

BS - 1300 kroner kiloen!!

AW - Så hvis det holder for å analysere, så er det i grunnen fint.

BS - Da får vi håpe det er stappfullt av essensielle næringsstoffer.

AW - Men kan du se litt nærmere på det?

BS - Det kan jeg gjøre.

AW - Ja.

BS - Skal vi se!

Super: En fullstendig næringsanalyse kan ikke gjøres ved NMBU. De mest komplette analysetallene henter Svihus fra det amerikanske landbruksdepartementets forskningsavdeling.

BS - Ja, dette ser jo veldig bra ut, det må jeg virkelig si.

AW - Hva har du funnet ut?

BS - Det er veldig mye av viktige mineraler, viktige vitaminer, jern - veldig bra jerninnhold.

AW - Hva med protein? De reklamerer med det.

BS - Ja, det er bra med protein også her.

AW - Det høres jo ut som spirulina er en fantastisk matplante.

BS - Ja, det er litt avhengig av hva man sammenligner med.

AW - Vi trenger altså noe å sammenligne med, for det jeg egentlig er interessert i, er om spirulina skiller seg nevneverdig fra helt vanlig mat. Så da gjelder det å finne noe veldig vanlig. Da har jeg tenkt at vi tar denne, for i "Supermat", i forordet står det at kål det er ikke supermat. Supermat er en helt annen kategori faktisk. Så denne er perfekt.

Ekspeditør - Det blir seks kroner.

AW - Seks kroner.

BS - Denne kan vi analysere, absolutt!

AW - Er du glad i kål?

BS - Veldig!

AW - Så du mener det du, du liker kål?

BS - Ja, jeg elsker kål. Jeg synes kålen har fått altfor lite oppmerksomhet. Den inneholder bra med viktige næringsstoffer, vitaminer, mineraler...

AW - Kan den måle seg med spirulina?

BS - Nei, ikke sånn som den er nå. Årsaken er faktisk at denne inneholder så vanvittig mye vann. Hvis vi da ser på næringskonsentrasjonen tilsynelatende være veldig liten.

AW - Tror du at den også som pulver... ?

BS - Den vil jeg ha som pulver.

AW - men kan vi gjøre det her hos dere?

BS - Ja, det kan vi gjøre!

AW - Ja, men da gjør vi det da!

Super: FORTSETTELSE FØLGER...

AW - Mens kålen analyseres, la oss ta en titt på et av argumentene som brukes mest av de som selger supermat. Nemlig at supermat er bra for oss fordi den inneholder et stoff som vi ellers får altfor lite av.

Fra reklamefilm:

Super: Make the change NOW!

Mannstemme - What is it?

Super: Chlorophyll

AW - I vårt moderne stressa liv med industrielt landbruk og miljøforurensninger skal klorofyll være selve nøkkelen til bedre helse. Men er det det?

VL - Klorofyll er ikke nøkkelen til bedre helse. Det er viktig for plantene. For oss mennesker er det ikke noe i klorofyll vi trenger.

AW - Men her i Supermatboka så står det : "Klorofyll virker basedannende på kroppen, har antioksidantegenskaper, nøytraliserer stråling, kjemiske giftstoffer og aflatoksiner og bidrar til å skille ut disse.

VL - Det vil jeg bare si er en lang, lang rekke udokumenterte påstander.

AW - Men denne boka er jo stappfull av referanser til forskning. Bare til innledningen av dette kapittelet er det 30 referanser. Du kan jo ta en titt selv. Er det ikke godt dokumentert da?

VL - Ja, men en referanse er ikke en referanse. Det kommer helt an på hva den refererer *til*. Her er det, på en måte, referanser til nettsteder og organisasjoner og blader og sånt noe. Der hvor folk har skrevet ting de mener om blågrønne alger og hva det skal være. Det er jo ikke....det jeg leter etter er forskning. Det er ikke disse referansene.

AW - Nei.

JO - Klorofyll er et veldig diskutert næringsstoff. Vi synes det er interessant å formidle de tankene rundt klorofyll som går på at folk opplever at dette fungerer.

AW - Da formidler du tankene fra den ene siden og ikke fra den andre siden bevisst, eller? Siden du mener at det er en debatt der og du formidler på en måte bare den ene siden av debatten.

JO - Husk at vi formidler til de menneskene som er interessert i dette. Dette er ikke laget som

et oppslagsverk for vitenskapen, da har man helt andre kriterier.

AW - Men er du enig i at i boka så har du da plukket den forskningen som passer best for dere?

JO - Ja, men det gjør man jo! Det er jo helt klart når man skal formidle noe. Det gjør jo du også i ditt program, ikke sant? Alle gjør jo det, slik at en bok er bare en del av det jeg kommuniserer. Men selvfølgelig, som jeg sa, jeg er veldig åpen for at man går gjennom boken og akkurat på klorofyll så er jeg helt enig i at det er en sånn typisk ting som vi kan spisse bedre.

AW - Det klorofyll i hvert fall kan brukes til, er som fargestoff i mat. Da heter det E140.

AW - Nå da! Nå har vi to sammenlignbare produkter. Pulver og pulver. Jeg har en liste over næringsstoffer som supermat-folket holder veldig høyt. Hvis jeg jeg leser opp de, kan du da gi et poeng enten til kål eller spirulina for hvilken som har mest?

BS - Det går bra.

AW - Aminosyrer eller proteiner da?

BS - Der er det definitivt mest i spirulina.

AW - Spirulina vinner. Alfakaroten?

BS - Kål.

AW - Betakaroten?

BS - Igjen kål.

AW - Vitamin A, da?

BS - Det er mer i kålen der også.

AW - Vitamin C?

BS - Kålen.

AW - Fiber?

BS - Kålen det også.

AW - Jern?

BS - Der er det spirulina som vinner.

AW - Ciamin?

BS - Spirulina.

AW - Kalium?

BS - Kål.

AW - Fosfor?

BS - Kål. Altså, dette blir jo litt håpløst. Næringsstoffinnholdet er viktig, men poenget, - og det tror jeg dette her viser, det er at det er litt sånn hipp som happ.

AW - Er det ikke en veldig grei måte å få i seg masse grønnsaker på da? En teskje med spirulina så har du fått masse næringsstoffer?

BS - En teskje?

AW - Ja.

BS - Da blir det jo virkelig bare tull da. Hvis du tar jern for eksempel. Den inneholder 5 mg pr 100 g. Så en teskje er kanskje 5 gram eller noe sånt. Det blir jo praktisk talt ingenting jern å få i seg da. Så da blir jo dette helt tullete, hvis man skal ta så små mengder. Hadde man tatt store mengder av dette pulveret, så ville det kunne ha en effekt.

AW - Ta denne her (kålen). Koster ikke mange kronene på butikken. Kunne det ikke vært en ganske god forretningside, for deg for eksempel, å lage sånn kålpulver som åpenbart har minst like mye gode næringsstoffer som spirulina? Si du kan lage kålpulver for 30-40 kroner kiloen, det er en kjempebusiness-ide.

Anders Wahl på gata, tilbyr kål til forbipaserende.

AW - OK! Ting som faktisk har en helt eksepsjonell virkning kan selges på denne måten. For alt annet trengs markedsføring. Men kan vi gjøre kålen like tiltrekkende som chlorella, spirulina og amlabær?

La oss si at vi tar med oss kålpulveret fra Oslos pusherstreet til et reklamebyrå, kaller det for Brassica, som er det latinske navnet på kål, pakker det inn så det ser ut som supermat og får en kjendis til å gå god for produktet.

AW - Tror du at du kan være med?

HB - Veldig gøy å være med. Det blir spennende.

AW - Det er kål det går i.

HB - Kål ja. OK!

AW - Supermatens evangelium spres på nettet. Så for å se om Brassica kan bli like populært som hvetegress, Goji-bær og spirulina samler vi en gruppe supermatinteresserte bloggere til produkttesting.

Blogger 1 - Jeg har prøvd hvetegress og greens.

Blogger 2 - Spirulina, hvetegress.

Blogger 3 - Kokosolje, hampfrø, chiafrø.

Manneblogger - Jeg bruker spirulina for jeg har hørt at det er sunt og skal være bra for kropp og helse, - sjel.

Blogger 4 - Jeg begynte med det etter at jeg fikk kyssesyken. Jeg tror det er det som har fått meg på beina igjen. Så jeg synes det her er veldig spennende.

AW - For å hjelpe Henriette med å overbevise bloggerne om Brassicaens fortreffelighet, har vi sendt med en skuespiller som presenterer seg som gründer i Brassica Norge.

Skuespiller - Vi har laget en liten lanseringsfilm som vi ønsker å presentere for dere som faktisk de første i verden. Dere kan sikkert kjenne igjen hovedpersonen.

Fra film:

HB - Hver dag er unik. Jeg har en ekstremt aktiv hverdag. Trening, jobb, et liv både foran og bak kameraet. Hvert øyeblikk er fullt av utfordringer og derfor er det ekstremt viktig at jeg er til stede her, nå, hele tiden. Jeg er nødt til å holde energinivået oppe. Jeg må være på topp. Og for meg så har hemmeligheten vært Brassica. Hundre prosent rent. Hundre prosent her, nå, hele tiden. Pure energy - pure Brassica.

Mannstemme - Pure energy - pure Brassica.

AW - Deltakerne blir forklart at Brassica ikke bare gir økt energi, men at det også har en detoxeffekt.

Blogger - Så jeg kan forvente å føle meg litt kvalm og sånn?

Skuespiller - At du blir litt uggen når du kommer hjem og får litt hodepine.

AW - Etter å ha fått en halvtimes presentasjon av produktet, får alle med seg en prøvepakke hjem.

Skuespiller - Tusen takk for oss og vi gleder oss til å se dere om en uke.

AW - De får i oppgave å prøve produktet i en uke med døgndose på to gram, blandet i eplejuice.

HB - Sees om en uke!

AW - To gram kålpulver er omtrent det samme som 20 gram kål. Men kan det likevel være at hvetegress og goji-bær og spirulina er bedre for oss enn gulrøtter og rosiner og kålrabi, som vi er omgitt med her?

VL - Nei, det er ingenting som tyder på at det er sunnere å spise supermat enn å spise vanlig frukt og grønnsaker og bær.

AW - Men finnes det i det hele tatt noen matvarer som er ekstra bra for helsa vår og som kan forebygge sykdommer?

VL - Da kan jeg kanskje si tomater, da! For menn ser tomater ut til å kunne forebygge prostatakreft. Hos menn! Fisk, har gunstig effekt på hjerte/karsykdom. Men ellers er det lite forskning som er gjort på enkeltmatvarer alene, så man kan si det sunneste er jo å spise et variert kosthold, slik at man bruker en variasjon av frukt og grønnsaker, man bruker grove kornsorter, magre meieriprodukter.

AW - Men dette høres jo så kjedelig ut. Det var jo dette vi lærte på barneskolen.

VL - Ja, det er jo kjedelig lite mystisk kanskje? Så det man vil ha er kanskje en historie og det får man jo selvfølgelig i sånne superfoods.

AW - Det har gått en uke og snart kommer bloggerne tilbake for å rapportere hva slags effekt det har hatt å ta kålpulver. Men Jan-Ole, nå kommer de snart. Hva tror du de kommer til å fortelle om effekten? Tror du de har merket noe?

JOH - Jeg vet ikke. Nå er jeg kjempespent selvfølgelig. Det jeg **tror** da, er at de kommer til å si at det har funka ut ifra de forventningene vi har planta i hodet på dem.

AW - Men hvis vi antar at produktet ikke har noen særlig eller ingen effekt, hvorfor kan det da være at noen rapporterer at det virker som bare det?

JOH - Det er et veldig sammensatt spørsmål. Men en effektene som kan ha vært i spill, er det

psykologer kaller Hawthorn-effekten.

AW - Hawthorn-effekten! Og det er?

JOH - Det er at når man undersøker folk, så har man en tendens til å finne de tingene man er ute etter å finne i den undersøkelsen.

AW - Hvorfor det?

JOH - Alle som har vært med her, vet nøyaktig hva de skal forvente og det har man en tendens til å oppleve

AW - I løpet av uka som har gått, har Brassica gjort sitt inntok i bloggospfæren. Nå er bloggerne tilbake for å dele sine erfaringer med Henriette.

HB - Hyggelig å se dere igjen. Kan ikke du begynne og fortelle hva du har opplevd? Og hvordan du har opplevd det?

Blogger 1 - Jeg har jo betydelig mer energi.

HB - var det noe spesielt som skjedde, som du ble overrasket over?

Blogger 1 - Jeg merket den detox-effekten, som dere snakket om. Så da var det veldig sånn: ja, nå skjer det noe i kroppen. Det er en effekt.

AW - Og ideen om at det må bli verre før det kan bli bedre har preget flere av bloggernes opplevelser av Brassica.

Blogger 2 - De første dagene merket jeg litt sånn detox-effekt, hvor kroppen renses seg. Måtte gå på do ganske ofte.

Mannlig blogger - Jeg merket kanskje mer på detox-effekten enn på energinivået. Jeg drakk en shot på morgenen og en på kvelden, og da kunne jeg merke at det begynte å virke i magen ganske fort.

Blogger 3 - Jeg hadde jo gått på spirulina en stund før, så jeg byttet ut det med Brassica. Jeg har tro på produktet ut fra den informasjonen jeg har fått om det.

Blogger 4 - Jeg føler meg litt mer opplagt om morgenen. Og så merker jeg at jeg har fått litt bedre hud.

Manneblogger 2 - Jeg har merket mest på humøret mitt. Og at jeg har klart å få dypere konsentrasjon mens jeg har vært i forelesninger faktisk.

HB - Det er så gøy å høre at det er så mange som har hatt en positiv effekt. Applaus for det!

AW - Brassica har altså innfridd alle forventningene til et nytt supermat-produkt. Men hva vil de si når vi avslører hva Brassica egentlig er?

HB - Altså, alt vi har sagt om innholdet i dette produktet, det er helt sant. Men det er sånn at jeg faktisk ikke skal fronte dette produktet. Det er faktisk sånn at Brassica Norge ikke eksisterer. (Latter)

Det produktet dere har spist eksisterer. Og det er dette her: Kål!

Blogger 1 - Det er rart hvor mye psykisk det ligger i akkurat alt det man stapper i kroppen sin og tror man skal bli kjempefrisk av, og så er det kanskje bare du som tenker litt ekstra positivt hele tiden?

Blogger 2 - Man leter etter ting som forandrer seg. Å, i dag er jeg glad. Da er det sikkert det som gjør det.

Blogger 3 - Så det kan jo egentlig hende at all supermat bare er till.

AW - Men selv om de nå vet at det bare var kål de spiste, er flere fortsatt positivt innstilt til den pulveriserte utgaven av grønnsaken.

Mannlig blogger - Kål i form av typen Brassica er noe jeg kunne tenkt meg å fortsette og spise.

Vanlig kål? Nei! Jeg er ikke særlig fan av kål. Fårikål er det verste jeg vet.

AW - Vi lot John, Caroline og Marte få se programmet. Hva synes dere nå om det programmet vi har laget?

CW - Jeg synes at man fikk fram viktige poeng. Spiser man masse grønnsaker og frukt, så selvfølgelig dekker man et godt dagsbehov, men det som er poenget her er 85 % av den norske befolkningen gjør ikke det i dag.

JO - En ting jeg synes man fikk godt frem her, er å vise hvor lett lurte vi mennesker er. Og når det gjelder alle helsetiltak, så er det slik at vi lar oss lure. Det jeg gjerne kunne ønsket var at du kunne gått litt mer i dybden på supermat. Gått litt mer inn i hva det er for noe, i stedet for mer å fokusere bare på psykologi og placebo. Men jeg vet at folk undersøker sånne ting selv. Det finnes masse informasjon, sånn at folk finner ut av det på egenhånd. Men bortsett fra det,

så synes jeg, altså, - jeg ble underholdt.

AW - Men hvis statens kostholdsråd blir for vanskelig for deg. Hvis du er ute etter en superenkel løsning, så finnes det faktisk en rett du kan leve på hele livet. Tusen takk! Så alt vi trenger til frokost, lunsj, middag, kvelds resten av livet, det er:

BS - Lever og kål. Denne nydelige retten her.

AW - Lever og kål.

SS - Lever og kål er supermaten. Det er det nærmeste vi kommer noe vi kan leve på alene. Veldig rik på vitaminer, mineraler. Faktisk så rik at man kanskje til og med må være litt forsiktig og ikke spise for mye av det.

AW - Jeg sier bonne appetitt, jeg! Var det godt?

BS - Det har en veldig egenartet smak.
(rulletekster)

KLAGEN:

Klager er John Opsahl, deltaker i programmet i kraft av at han startet firmaet Supernature. Han har senere solgt firmaet. Klagen ble innlevert flere dager før programmet ble sendt, men etter at han selv hadde sett det i en intern visning i NRK. Klagebehandlingen ble igangsatt etter at programmet var sendt.

Klageren viser til brudd på flere punkter i Vær Varsom -plakaten, men starter med Redaktørplakatens formulering om å gjøre klart for mottakeren hva som er fakta og hva som er mediets egne vurderinger. Det parallelle punktet i Vær Varsom-plakaten er 4.2, der det heter: «Gjør klart hva som er faktiske opplysninger og hva som er kommentarer.» Det er også vist til dette punktet i klagen.

Klageren mener dramaturgien i programmet tilsier at man har konkludert på forhånd og at «seerne sluses gjennom ulike generaliserte og ledende fremstillinger som skal støtte opp om at supermat er placebo – uten å komme med balanserte og saklige fremstillinger av flere sider». Som et eksempel viser klageren til at supermat i programmet blir sammenlignet med askeavkok. Han mener dette viser at programskaperne enten med viten og vilje misleder publikum, eller overhodet ikke har satt seg inn i hva supermat er.

Han mener også NRK-programmet framstiller ham som en som snakker om virkningsløst pulver som han selv selger, og at han nærmest blir framstilt som langer. Han anfører at han har avsluttet sin eierinteresse i Supernature og at supermat selges en lang rekke butikker. Han opplyser at han ikke har økonomisk interesse i salg av supermatprodukter.

Klageren er sterkt kritisk til sammenligningen mellom spirulina og kål. Han kaller det uvitenskapelig, generaliserende og villedende, og mener at omtalen av placeboeffekten gir et inntrykk av supermat er lurei.

I klagen anføres det også brudd på Vær Varsom-plakatens punkt 4.1, om saklighet og omtanke. Klageren viser til at han ble intervjuet om dette, og om viktigheten av å ikke fokusere på hva som skjer de første ukene av en kostholdsomlegging, men at dette ikke ble tatt med i programmet.

Når det gjelder plakaten punkt 3.2, om kildebruk, mener klageren at programmets hovedekspert, Birger Svihus, er gitt for stor autoritet, mens han selv blir kritisert. Han peker på at sammenligningen framstilles som en analyse, men at den inneholder grove feil. «Det ble kun valgt ut enkelte næringsstoffer for å vise at kål var bedre enn spirulina. Ved nærmere

undersøkelser viser det seg at det faktisk ikke ble foretatt en egen analyse mellom kål og spirulina, selv om det fremstår slik i programmet.» Klageren hevder at opplysningene stammer fra en amerikansk undersøkelse av kål, og at metodene var forskjellige.

Det vises også til at kilden Vibeke Landaas snakker som en ekspert uten å satt seg inn det hun snakker om, noe som også bidrar til den sterke ubalansen i programmet.

Klageren mener også det foreligger brudd på plakats punkt 5.1, som krever at man skal legge vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon. Det anføres i denne sammenheng at det er dramaturgien som styrer programmets innhold, «det vil si at det generaliseres for å støtte en forhåndsdomt konklusjon».

FORSØK PÅ MINNELIG LØSNING:

Det er ikke registrert forsøk på å løse saken i minnelighet-

TILSVARSRUNDEN:

NRK avviser klagen på alle punkter. Innledningsvis opplyser NRK om at Folkeopplysningen er et vitenskapelig basert program som tar for seg ulike temaer innen helsefeltet. Programmet undersøker ulike påstander som publikum har befatning med, med utgangspunkt i forskning og vitenskap. Når det gjelder det påklagede programmet viser NRK til at supermat er et eksempel på en internasjonal trend som uttrykker en stor grad av skepsis til ordinære matvarer og som promoterer dyre og spesielle kostholdsprodukter som skal opprettholde sunnhet og helse.

Om klagerens rolle i programmet: «Opsahl deltar i programmet som gründer av firmaet Supernature, Norges ledende supermatleverandør, som i fjor ble solgt til Midsona. Han har også skrevet boka Supermat, som er den mest omfattende boka om emnet utgitt i Norge.» Det anføres at Opsahl selv, i klagen, omtaler seg som ledende ekspert på supermat her i landet, og at det av den grunn var naturlig å invitere ham til å delta, og at han fikk en fair behandling i programmet. Det vises også til at Opsahl var kjent med programkonseptet, og dermed premissene, fra første sesong.

Fra NRKs side anføres det at det før opptak ble gjort en kontakt med klageren som innebar at alle spørsmål ble oversendt på forhånd, og en rett til gjennomsyn av det endelige programmet før sending. Imidlertid ble alle forsøk på å påvirke programmets vinkling og redaksjonelle innhold avvist. «Hva som faktisk er med i det ferdig redigerte programmet er en redaksjonell avgjørelse, og dette ble kommunisert tydelig på forhånd.»

Det opplyses videre at klageren ved gjennomsyn sa at programmet var interessant og underholdende, men at det burde gå dypere. «De mest kritiske bemerkningene hans er lagt inn som tilsvær (samtidig imøtegåelse; sekr. anm.) i det ferdige programmet.» NRK har også vedlagt logg av intervjuet med klageren samt gitt tilgang til råstoffet som videofil.

NRK understreker i sitt tilsvær at et program på 29 minutter ikke kan gi en komplett innføring i fenomenet supermat, men at programmet tar for seg det supermatproduktet

produsentene selv hevder er blant de aller beste, nemlig spirulina. Dette er så sammenlignet med en grønnsak klageren i sin egen bok trekker fram som ikke supermat, nemlig kål.

NRK anfører at man aldri hevder at all supermat er lureri, men vist at det er fullt mulig å spise noe og føle at det har en positiv effekt på kort sikt, selv om man spiser noe helt virkningsløst. «Vi viser altså hvordan placebo-effekten kan så inn når man har positive forventninger til at det man spiser har effekt.» Det vises også til at man i programmet ikke hevder at spirulina er placebo, men at den intervjuede professoren tvert imot sier at det er en plante med masse næringsstoffer, selv om mengdene er for små til å ha særlig effekt.

NRK avviser alle påstander fra klagerens side om brudd på god presseskikk. Det anføres at både representanter for supermatbransjen og kritikere deltar i programmet, som slik NRK ser det, framstår som balansert. Det pekes også på at klageren er en medievant person.

Med hensyn til påstanden om manglende kontroll av fakta, plakats punkt 3.2, anfører NRK at sammenligningen dreier seg om spirulina vs. kål, og ikke en sammenligning av forholdet mellom matplanter og supermat generelt, og at hovedpoenget var å løfte fram det faktum at vanlige grønnsaker til 6 kroner kiloet er vel så bra med tanke på næringsinnhold som supermat. I tilsvaret har NRK lagt ved datagrunnlaget for sammenligningen, samt en erklæring fra professor Svihus om kildegrunnlaget for sammenligningen.

Klageren synes NRKs anførsel om at Folkeopplysningen har en vitenskapelig tilnærming til supermat ikke holder mål, bortsett fra at sammenligningen mellom spirulina og kål, mens resten framstår som historiefortelling for å bygge opp under en forhåndsbestemt konklusjon. Han mener programmet har en form som gjør at seerne får stor tiltro til innholdet, men at NRK ikke har vært sitt ansvar bevisst. Han gjentar igjen at de amerikanske undersøkelsene/analysene som er brukt i programmet ikke er fullt ut relevante for norske forhold. Amerikansk kål og norsk kål er ikke det samme.

Når det gjelder imøtegåelsen som ble tatt med til slutt i programmet, anfører klageren at intervjusituasjonen var stressende og at produsenten framsto som irritert og sint, som at man gikk inn for å skape en mest mulig ubehagelig situasjon. Han mener det ikke ble gitt reell mulighet til samtidig imøtegåelse, slik det kreves i Vær Varsom-plakats punkt 4.14.

Klageren mener NRKs anførsel om at det bare dreier seg om et program på 29 minutter som ikke kan omtale alle problemstillinger om supermat ikke kan brukes som en unnskyldning for feilaktig informasjon. Han viser blant annet til at kilder (Svihus og Landaas) legger fram feilaktig informasjon, og at bruken av dem må være kritikkverdig.

Klageren viser til at det forskes mye på supermat og at vitenskapen ikke er så ensrettet som programmet vil ha det til, og avsluttet tilsvaret med å anføre at det er problematisk at programskaperne setter seg i en rolle der de gjør krav på å eie den vitenskapelige sannheten rundt supermat, og på grunnlag av dette avsi den endelige dommen over supermat.

NRK kan ikke se at klageren har brakt inn vesentlige nye anførsler, og registrerer at han er misfornøyd med programmets vinkling og gjerne skulle ønsket et helt annet program. «Det står han fritt å ønske, men det kan ikke danne grunnlaget for en PFU-klage.

Når det gjelder klagers påstand om en vanskelig intervjusituasjon avviser NRK dette og antyder at klageren kan ha oppfattet det som ubehagelig å bli stilt kritiske spørsmål. Det vises også til at han fikk anledning til å tenke seg om før han svarte på spørsmålene.

